

ДО ІСТОРІЇ ЗАМКОВИХ КОМПЛЕКСІВ УКРАЇНИ

УДК 94:379.822(477)

© Ігор ЛИСИЙ

МАРІЯМПІЛЬСЬКИЙ ЗАМКОВИЙ КОМПЛЕКС: ІСТОРИКО-ТУРИСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

На основі застосування авторської методики, яка охоплює чотири блоки (природничо-географічний, історико-культурний, інфраструктурний та інформаційно-рекламний), проводиться історичний та краєзнавчо-туристичний аналіз локалізації, архітектури та рекреаційного потенціалу маловідомого для широкого загалу Маріямпільського замку, розташованого в Галицькому р-ні Івано-Франківської обл.

Ключові слова: *Маріямпільський замок, замок, замково-палацовий комплекс, оборонна споруда, пам'ятка.*

На сучасному етапі розвитку людського суспільства з характерними елементами загальної глобалізації і втрати етносами та націями архаїчної автентики на особливе місце виходять об'єкти історико-культурної спадщини різних форм. Одним із таких видів є пам'ятки замково-оборонної архітектури як свідки бурхливих перипетій на сторінках української історії, пам'яті та ментальності. На жаль, історія, людське забуття, недбальство, а часто навіть і варварство, призвели до того, що дуже багато замків і аналогічних споруд на території України надзвичайно пошкоджені, зруйновані, деякі вже відійшли в небуття й були втрачені назавжди. До когорти таких об'єктів належить і малозбережений замковий комплекс у с. Маріямпіль Івано-Франківської обл., який без застосування найоперативніших консерваційно-реставраційних заходів невдовзі може стати лише пам'яткою на папері. Тому сучасники вбачають своє завдання в науковому кастеологічному вивченні замкового будівництва в загальному та Маріямпільського замку зокрема, в охороні та збереженні для прийдешніх поколінь, а також пошук і обґрунтування шляхів функціональної адаптації для сьогоденних потреб.

Питання наукового вивчення замку в Маріямполі залишається особливо актуальним, оскільки за весь історичний період існування споруди мало хто з

дослідників нею цікавився, а особливо в аспекті історико-туристичного значення. Окремі науково-дослідницькі моменти вивчення пам'ятки відображені в невеликих описових працях статейного типу істориків та краєзнавців В. Гембарської, Д. Гембарської, І. Драбчука, М. Ромера, З. Федунківа, археолога В. Рубана та ін. [1; 2; 3; 12; 10; 11; 9].

Метою написання пропонованої статті є комплексний аналіз рекреаційного потенціалу Маріямпільського замку з позицій історичної, архітектурної, географічної та туристичної наук. Об'єктом дослідження є Маріямпільський замково-палацовий комплекс, а предметом – природничо-географічні, історико-культурні, інфраструктурні та краєзнавчо-туристичні особливості побудови пам'ятки.

Історико-туристичний екскурс до замкового комплексу в с. Маріямпіль пропонується проводити на основі авторського алгоритму, суть якого детально опублікована в попередніх дослідженнях [6, 44 – 49]. Він полягає у використанні комплексного підходу, що охоплює чотири групи описових складників, у межах яких додатково виділяється ще по п'ять елементів: природничо-географічний (орографічні характеристики побудови пам'ятки, гідрологічна специфіка призамкової території, наявність об'єктів природно-заповідного фонду, садово-паркова архітектура й тип ландшафту), історико-культурний (історична значимість, фізична збереженість, культурна цінність, архітектурний стиль та тип оборонної системи пам'ятки), інфраструктурний (транспортна доступність, наявність закладів розміщення та харчування, ступінь музеєфікації й сувеніризації об'єкта) та рекламно-інформаційний (інтегрованість у туристичні маршрути, проведення туристичних промо-кампаній, рівень рекламного забезпечення, науково-дослідницька вивченість та наявність інформації в мережі Інтернет).

Замково-палацовий об'єкт у с. Маріямпіль розташований на Замковій горі на висоті в межах 240–246 м, що на кілька метрів вище загального рівня поселення, в урочищі Цегельня на стрімкому лівому березі Дністра. Навколишня територія є частиною Галицько-Букачівської улоговини (відповідно складником Подільської височини), яка займає розширену частину долини р. Дністра, а її абсолютні висоти коливаються від 200 до 250 м. Зазначена улоговина в цій місцевості являє собою надзвичайно терасовану руслом Дністра рівнину з акумулятивно-рівнинним типом рельєфу. А тому геоморфологічні характеристики локалізації замку цілком можна зарахувати до одних із найбільш атрактивних серед інших подібних пам'яток області.

Гідрологічною домінантою розміщення Маріямпільського замку є р. Дністер, що протікає в південно-західній околиці пам'ятки й завдяки значному вигину сформувала річковий острів. Долина Дністра тут неширока, звивиста, заплава розчленована багатьма протоками-рукавами та старицями, багата на мальовничі заповідні опільські краєвиди, а течія повільна, що загалом є сприятливим фактором для розвитку водних та екологічних видів туризму. Крім того, біля

підніжжя Замкової гори розташовується унікальне джерело, вода з якого місцевим населенням вважається цілющою, оскільки допомагає людям лікувати передусім очні та головні хвороби, що було офіційно підтверджено дослідженнями польських науковців, які провели фізико-хімічний аналіз цієї води.

Замковий комплекс, а також стариці Дністра, що неподалік замку, знаходяться в територіальних межах Галицького національного природного парку. Особливим природоохоронним об'єктом парку є старий дуб, який росте на замковому подвір'ї уже понад 600 років, що автоматично робить його старшим за замок. Дерево має значні природні габарити: висота – 25 м, обхват – 6,24 м. Історики встановили, що в липні 1920 р. під дубом відпочивав С. Петлюра, війська якого в цей період вели бойові дії в регіоні. А у 2012 р. депутати Івано-Франківської обласної ради ухвалили рішення про надання дереву статусу ботанічної пам'ятки природи місцевого значення та зарахували «Дуб Симона Петлюри» до складу природно-заповідного фонду області [4].

Маріямпільський замок є єдиною пам'яткою замкової архітектури Івано-Франківської обл., на призамковій території якої розміщений збережений об'єкт садово-паркового будівництва. На сьогоднішній день це найстаріший дендрологічний парк на Прикарпатті, що був закладений ще у 1690 р. одночасно зі спорудженням замку, на східній околиці споруди. Формуючою композиційною віссю об'єкта, за задумом проєктантів, стала липова алея, яка, до слова, дуже постраждала у 1919 р., коли внаслідок варварських дій військовослужбовців було вирубано значну частину старих дерев. У 2008 р. рішенням Івано-Франківської обласної ради дендропарк був віднесений до пам'яток природи місцевого значення, а загальна площа частково ревіталізованого об'єкта становила 2,26 га. Природну структуру парку, окрім лип, формують також й інші види дерев, серед яких: береза, гінкго дволопатева, дуб, каштан, кипарисовик, клен, смерека, туя, тюльпанове дерево, ялівець, ясен тощо [8].

За показником природно-ландшафтної належності, місцевість, у якій побудований замок, можна зарахувати до високоатрактивного аквального типу ландшафту, який при цьому внаслідок багатовікової життєдіяльності людини структурно поєднався з окремими елементами сільськогосподарського антропогенного ландшафту, однак останній здійснює відносно слабкий вплив на загальний рівень естетичності відеоекологічних характеристик території. Тому Маріямпільський замок за специфікою архітектурної побудови на основі максимального використання географічних умов та ландшафту, за показником атрактивності не має аналогів в Івано-Франківській обл.

Як вважає дослідник І. Драбчук, прототип оборонної споруди на Замковій горі існував ще у XII – XIII ст., що підтверджується знахідками археологів з давньоруського укріпленого городища [3, 3]. Проте найнижча хронологічна глибина сучасної пам'ятки датується 1691 р., коли вона була збудована на місці стародавньої сторожової вежі за наказом польського коронного гетьмана

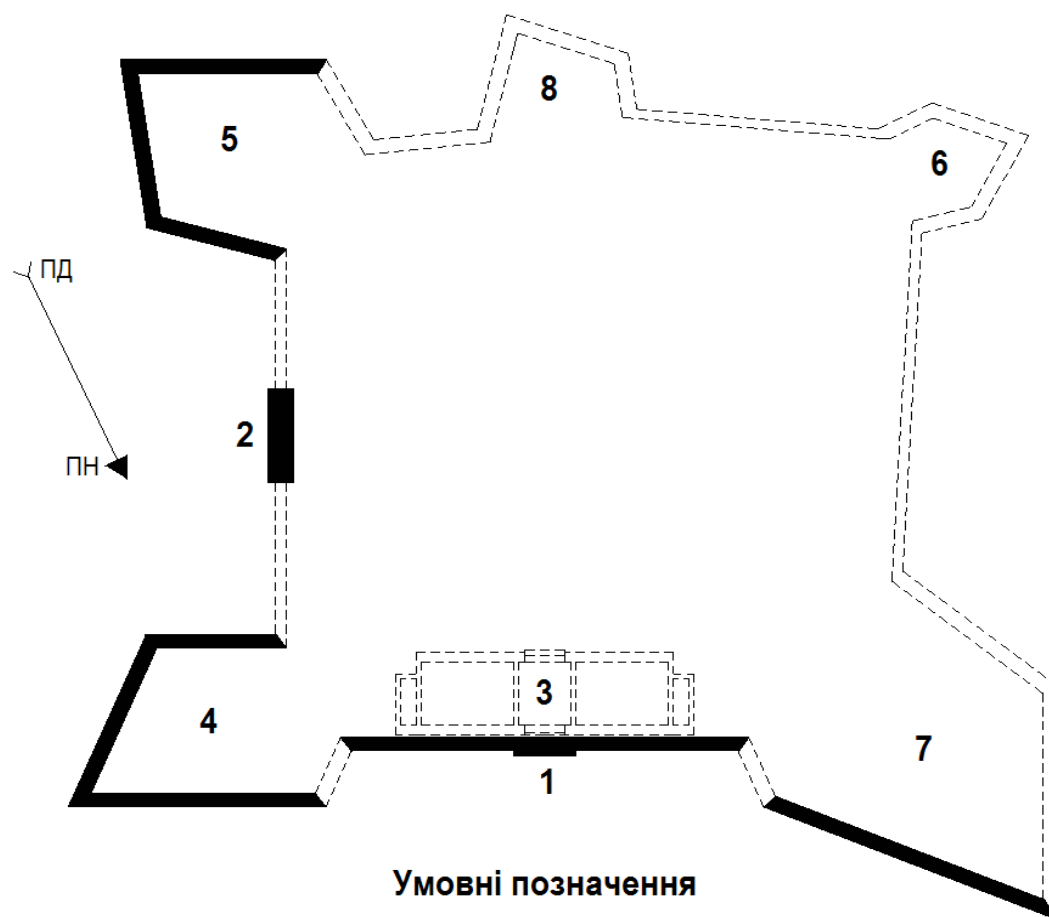
С.-Я. Яблоновського¹, який у цей період був власником містечка Маріямпіль. А рештки палацової споруди комплексу, що знаходяться на внутрішньому замковому подвір'ї біля головної в'їзної вежі, належать до 30 – 50-х рр. XVIII ст. [11, 17].

Аналіз стану збереженості ключових елементів Маріямпільського замку-палацу показав, що від автентичної оборонної споруди кінця XVII – початку XVIII ст., коли комплекс був споруджений за всіма правилами тогочасного фортифікаційного мистецтва (рис. 1): у формі неправильного прямокутника в плані з чотирма бастіонами різної конфігурації, одним напівбастіоном та двома в'їзними брамами з підйомними мостами, оточений ровами з південного та південно-східного боків і неприступними схилами Дністра, товщиною та висотою стін – відповідно 2 – 3 та 4 – 5 м тощо, на сьогоднішній день, на жаль, збереглося мало функціональних деталей [10, 40]. Власне до таких належать: головна в'їзна брама, арковий вихід у парк, залишки трьох бастіонів, фрагменти східної оборонної стіни з частиною оборонного рову, окремі елементи північних оборонних мурів із рештками палацових підвальних приміщень, а також південної стіни твердині, яка майже повністю осунулася по схилу до Дністра (рис. 2). До слова, масштабна докорінна реставрація вищезгаданого палацу в 20-х рр. XIX ст. призвела до втрати більшості стильових ознак замкового комплексу, оскільки основним будівельним матеріалом стали камінь та цегла з мурів. Сам палац також був зруйнований у період Першої світової війни. Таким чином, загальний рівень фізичної збереженості замкової пам'ятки в Маріямполі можна визначити як незадовільний, зі збереженням лише поодиноких елементів.

На відміну від більшості існуючих замків Івано-Франківської області, комплекс руїн Маріямпільського замку належить до пам'яток архітектури місцевого значення під охоронним номером 484. Однак його культурна цінність є надзвичайно високою, особливо з огляду на суспільно-історичну специфіку розвитку цього регіону Прикарпаття.

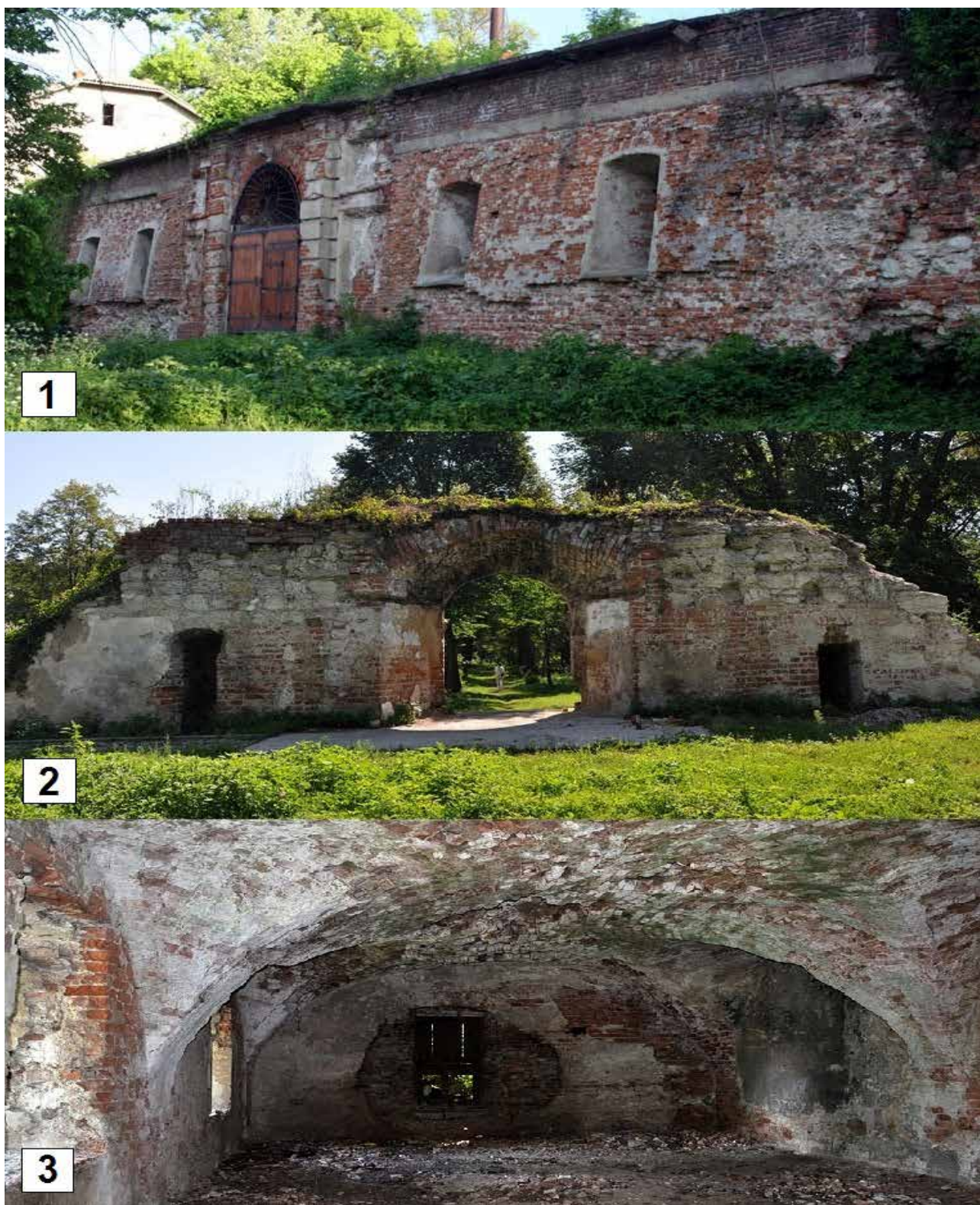
Замкова споруда в Маріямполі, збудована на основі використання місцевого бутового вапняку та облицювання типовою для XVII ст. червоною цеглою, була фортифікаційним витвором французької школи замкового будівельного мистецтва XVII – XVIII ст., у простоті та лаконізмі архітектурних форм якого яскраво виражений пізній відгомін архітектури ренесансу з вдалим поєднанням окремих стильових ознак бароко [1, 2]. На жаль, сучасники не можуть осмислити в повному обсязі естетико-стильову унікальність пам'ятки, оскільки до сьогоднішніх днів дійшли лише поодинокі архітектурно-стильові елементи зазначеного об'єкта замкової архітектури.

¹ Станіслав-Ян Яблоновський гербу Прус III (пол. Stanisław Jan Jabłonowski, 3 квітня 1634 р., Яблунів або Люча (тепер Косівського р-ну Івано-Франківської обл.) – 3 квітня 1702 р., Львів) – польський державний і військовий діяч. Представник магнатського роду Яблоновських. Стражник великий коронний (1660 р.), обозний великий коронний (1661 р.), воєвода руський (1664 р.), польський гетьман коронний (з 1676 р.), великий коронний гетьман (з 1682 р.), каштелян краківський (з 1692 р.).

- Збережені фрагменти замку
- Втрачені архітектурні елементи замку
- 1 Головна в'їзна брама
- 2 Аркова в'їзна брама (вихід в парк)
- 3 Палац
- 4,5,6,7 Bastіони
- 8 Напівбастіон

*Рис. 1. Реконструкція плану замку в Маріямполі.
Креслення автора.*

*Рис. 2. Фрагменти Маріямпільського замку:
1 – головний в'їзд, 2 – арковий в'їзд, 3 – підвальні приміщення.
Фото автора.*

Маріямпільський замок-палац – це типовий зразок функціонально модифікованої відповідно до природничо-географічних умов бастионної оборонної системи, яка в процесі історичного розвитку оборонних укріплень на Замковій горі виникла еволюційно з наріжних або проміжних укріплень баштового типу.

Інфраструктурну специфіку розміщення Маріямпільського замку можна характеризувати як незадовільну, оскільки вона не дає змоги сповна репрезентувати туристичний потенціал пам'ятки. Транспортна доступність низька, оскільки об'єкт віддалений від важливих автомагістралей, а основні під'їзні шляхи представлені виключно автомобільними дорогами місцевого значення, серед яких: С090302 Тустань – Маріямпіль – Довге та С090311 Тустань – Дубівці – Маріямпіль, а також вуличними сільськими дорогами без якісного асфальтового покриття. Також у територіальних межах замкової й призамкової території відсутні стаціонарні засоби розміщення та об'єкти ресторанного господарства, збережені фрагменти палацово-замкового комплексу повністю немусеефіковані, немає жодної сувенірної установи.

Через свою інформаційну маловідомість й ізольованість та складність транспортного доступу замковий комплекс у Маріямполі включений лише до місцевих екскурсійних маршрутів, основна більшість з яких розроблена на основі залучення атрактивного ресурсу інших видів природно-рекреаційних та історико-культурних пам'яток, а також у поєднанні з високим релігійно-паломницьким потенціалом населеного пункту (щороку відбувається проща до Маріямпільської чудотворної ікони Матері Божої).

У період 1991 – 2016 рр. на території руїн Маріямпільського замку не відбулося жодного туристично-рекламного заходу, що насамперед можна пояснити не лише критичним станом фізичної схоронності пам'ятки, а й браком коштів та зацікавлених осіб-ініціаторів.

Відсутність вищезазначених фестивально-подієвих дійств пояснюється низьким рівнем туристично-інформаційної популяризації. Так, на сучасному етапі сумарна туристична реклама замкової споруди в Маріямполі представлена окремими малотиражними виданнями туристичних листівок, про спеціальні монографічні туристичні путівники вже не йдеться. Крім того, пам'ятку доволі рідко вносять навіть до загальнотуристичних гідів.

Дослідницька вивченість замкового об'єкта у період незалежності репрезентується лише окремими працями українських істориків, археологів та краєзнавців, які опубліковані у вигляді статей та тез на шпальтах наукових, науково-популярних та ненаукових періодичних видань.

Також низьким є рівень інформаційної насиченості мережі Інтернет. Станом на кінець 2016 р. у найбільшому в світі пошуковику Google запит «Маріямпільський замок» давав 0,7 тис. результатів, «Замок в Маріямполі» – 1,31 тис., а в пошуковій системі Яндекс – 0,386 та 40 тис. відповідно. Зрозуміло, що більш ніж половина наявної в глобальній павутині інформації мало або взагалі не стосується тематики пам'ятки. Також окрему цінну історичну та краєзнавчу

інформацію про замок можна знайти на тематичних кастеологічних сайтах, серед яких «Замки та храми України», «Замки и крепости Украины» та ін. [7; 5].

Отже, історико-туристичний аналіз показав, що Маріямпільський замок, перебуваючи у критичному стані фізичної збереженості, володіє достатньо високим рекреаційним потенціалом, який сформований на основі поєднання унікальних природно-географічних показників локалізації замкової території (мальовничий ландшафт, наявність дендрологічного парку й ін.) та історико-культурних специфічних рис (оригінальний оборонно-архітектурний стиль). Проблема-тичними аспектами туристичної адаптації пам'ятки є насамперед поганий стан розвитку загальної та спеціальної туристичної інфраструктури, низький рівень наукової вивченості й туристичної розрекламованості замку. Тому доцільним бачиться подальший дослідницький пошук у напрямі вивчення замкового комплексу, який має дати відповіді на запитання історичного розвитку споруди та окреслити шляхи залучення до історичного, культурного, краєзнавчого та туристичного ареалів.

Джерела та література:

1. Гембарська В. Замок-палац Яблонівських в Маринополі / Віра Гембарська // Дністрова хвиля. – 2000. – № 20 (237). – С. 2.
2. Гембарська В. Зустріч із Маринополем [Текст]: путівник / В. Гембарська, Д. Гембарська. – Брошнів: Таля, 2000. – 45 с.
3. Драбчук І. Замки Подністер'я. Маріямпільський замок / Іван Драбчук // Галицьке слово. – 2010. – № 1 (1579). – С. 3.
4. Дуб Симона Петлюри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дуб_Симона_Петлюри. – Назва з екрану. – Переглянуто 20.12.2016.
5. Замок в селі Маріямполь [Електронний ресурс] / Замки и крепости Украины. – Режим доступу: <http://zamki-kreposti.com.ua/ivano-frankovskaya-oblast/zamok-marijampol/>. – Назва з екрану. – Переглянуто 20.12.2016.
6. Лисий І.О. Туристична оцінка замкових комплексів: методи, принципи та критерії / І.О. Лисий // Карпатський край : наукові студії з історії, культури, туризму. – 2015. – Вип. 1 – 2 (6 – 7). – С. 43 – 50.
7. Маріямпіль [Електронний ресурс] / Замки та храми України. – Режим доступу: <http://castles.com.ua/maria.html>. – Назва з екрану. – Переглянуто 20.12.2016.
8. Маріямпільський замок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Маріямпільський_замок_\(дендропарк\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Маріямпільський_замок_(дендропарк)). – Назва з екрану. – Переглянуто 20.12.2016.
9. Рубан В. Таємниці Маріямпільського замку / Володимир Рубан // Прикарпатська правда. – 2003. – № 21 (13272). – С. 3, 8.
10. Федунків З.Б. Замок та палац у Маріямполі / З.Б. Федунків // Краєзнавець Прикарпаття. – 2005. – № 5. – С. 38 – 40.
11. Федунків З. Таємниці Маріямпільської твердині / Зеновій Федунків // Галичина. – 2008. – № 57 – 58 (3629 – 3630). – С. 17.
12. Romer M. Historia Mariampola / Marcin Romer // Kurier Galicyjski. – 2008. – № 14 (66). – S. 26 – 27.

© *Игорь ЛЫСЫЙ*

МАРИЯМПОЛЬСКИЙ ЗАМКОВЫЙ КОМПЛЕКС: ИСТОРИКО-ТУРИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

На основе использования авторской методики, которая включает четыре описовые блока – естественно-географический (орографические характеристики построения, гидрологическая специфика призамковой территории, наличие объектов природно-заповедного фонда, садово-парковая архитектура и тип ландшафта), историко-культурный (историческая значимость, физическая сохранность, культурная ценность, архитектурный стиль и тип оборонной системы), инфраструктурный (транспортная доступность, наличие средств размещения и питания, степень музеефикации и сувениризации) и информационно-рекламный (интегрированность в туристические маршруты, проведение туристических промо-кампаний, уровень рекламного обеспечения, научно-исследовательская изученность и наличие информации в сети Интернет) – проводится исторический и краеведческо-туристический анализ локализации, архитектурных особенностей и рекреационного потенциала малоизвестного для общественности Мариямпольского замка, расположенного в Галицком р-не Ивано-Франковской обл.

Ключевые слова: *Мариямпольский замок, замок, замочно-дворцовый комплекс, оборонительное сооружение, достопримечательность.*

© *Igor LYSYI*

THE CASTLE COMPLEX IN MARIAMPIL: THE HISTORICAL AND TOURISTICAL DESCRIPTION

In this article was made historic, cultural and touristical descriptive analysis of little-known Mariiampil castle, which is located in Ivano-Frankivsk region, on the base of using of four groups of characteristics: natural and geographical (morphological features of the monument's construction, hydrological characteristics of the territory, location near from objects of the natural reserve fund, presence in the castle complex handmade recreational forests, landscaped parks, gardens and landscaped gardens, aggregate indicators of the natural and geographical location), historical and cultural (degree of the physical preservation, level of the historical significance, degree of the cultural value, indicator of the architectural and stylistic value, availability of saved elements of historic defense systems), infrastructural (transport accessibility, availability of accommodation facilities, food establishments, museum institutions, specialized souvenir shops and stalls), informational (integration to the tourist routes, organization of tourist promotional campaigns, exhibitions and fairs, availability of informational and advertising data, rank of the coverage in scientific tourism profiles and degree of the saturation of the Internet with tourist information). It was identified main positive and negative points of the potential adaptation of monument for tourism and recreation.

Keywords: *Mariiampil castle, castle, castle and palace complex, fortification, monument.*